

Samogłoski przed spółgłoskami nosowymi

Autor: Halina Karaś

{smoothgallery image=M929.gif&title=Leksykon&caption=Zmiany barwy samogłosek przed spółgłoskami nosowymi. Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: Dejna 42} Samogłoski przed spółgłoskami nosowymi ulegają w gwarach znacznym zmianom. Samogłoski wysokie, zwłaszcza i, y, rzadziej u, wykazują tendencje do rozszerzania artykulacji: jendyk, czym // czem, naczynie // naczynie, gruntu // gruntu, dokument, humor = indyk, czym, naczynie, gruntu, dokument, humor (zob. Rozszerzenie artykulacyjne). Samogłoski średnie (także niska a) częściej ulegają zwężeniu, rzadziej rozszerzeniu. Na ogół wymowa połączeń samogłosek ustnych ze spółgłoskami nosowymi jest analogiczna do wymowy samogłosek nosowych. Dotyczy to zwłaszcza grupy eN (zob. Szeroka wymowa ę i grupy eN).

{smoothgallery image=M987.gif&title=Leksykon&caption=Zmiany barwy samogłosek przed spółgłoskami nosowymi. Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: Dejna 44.} Na obszarach z wymową zwężoną samogłosek nosowych eN również ulega zwężeniu: jedyn, ciymno = jeden, ciemno. Tam, gdzie zawsze panuje szeroka wymowa ę, grupa eN → aN: jedan, ciamno. Paralelizm ten nie występuje jedynie na Śląsku, gdzie przy szerokiej wymowie ę (sanp = sęp) mamy eN, yN: jedyn, tyn. Na obszarze jednonosówkowym (w płn. Małopolsce) obserwujemy wymowę typu jedon, stworzenie. Samogłoska o przed spółgłoskami nosowymi wymawiana jest w wielu gwarach (Śląsk, Wielkopolska, Kujawy) wężiej jako ou, □ lub nawet u: słouma, d□m, kuń = słoma, dom, koń. Także w grupie aN następstwo nosowej powoduje w znacznej części gwar wielkopolskich, śląskich i mazowieckich przejście w ouN, □N, a nawet uN: baroun, puon, zuomek, krzun = baran, pan, zamek, chrzan. Przejście ouN → oN utrzymuje się tylko na terenie: Konin – Skierniewice – Włoszczowa – Radomsko, a dyftongizacja pochylonego ao przed N – na Krajnie i u Mazurów wieleńskich: chrzoułn, poułn = chrzan, pan. Grupa aN rzadko ulega zmianom; tylko w Nowym Kramsku (zachodnia Wielkopolska) daje uoN: ściuona, maśluonka = ściana, maślanka. Cofanie się szerokiej wymowy ę (i eN) spowodowało powstanie form hiperpoprawnych typu siaeno, sieno, siyno na niewielkich terenach w Małopolsce między Wisłą i Sanem, koło Puław, Kozienic oraz w Wielkopolsce w okolicach Żnina, Bydgoszczy (tzw. Pałuki). W niektórych gwarach śląskich i na Podhalu z połączeń samogłoski ustnej ze spółgłoską nosową w wygłosie powstały nowe samogłoski nosowe: tan, śpiywan = tam, śpiewam. Por. Samogłoski nosowe.